

"Research Paper"

The Application of the Super Efficiency Envelope Analysis (SGDEA) Technique in the Determination of Pistachio Farmers Efficiency in Anar City

Zainab Afzali¹ and Mohammad Reza Zalra Mehrjardi²

1- Department of Agricultural Economics, Shahid Bahonar University, Kerman, Iran,
(Corresponding author: zafzali502@yahoo.com)

2- Professor Department of Agricultural, Shahid Bahonar University, Kerman, Iran
Received: 15 March, 2023 Accepted: 26 September, 2023

Extended Abstract

Introduction and Objective: The pistachio crop is very important in Anar city and it plays an important role in the economy of this region. The purpose of this article is analyzing the efficiency of pistachio farmers using the technique of super efficiency coverage analysis in the Anar city.

Material and Methods: To perform relevant modeling, the necessary information was collected from 250 working pistachios in the crop from 2019 to 2020 by completing a questionnaire in the Anar city. Then it was investigated by using super efficiency analysis technique.

Results: The results of the study showed that the average level of technical efficiency in Anar city is 0.56% assuming constant return to scale (CRS) and 0.72% assuming variable return to scale (VRS). Also, the efficiency results of the scale indicated an efficiency of 0.74%. The efficiency findings compared to the scale of the samples showed that about 83% of the gardens are operating in the mode of efficiency compared to the ascending scale.

Conclusion: Based on the results, it is inferred that the way of managing the use of inputs in the investigated orchards has led to inefficiency in this field. Therefore, it is suggested to increase the efficiency of farmers and operators through proper management through training and promotional classes.

Keywords: Anar city, Comprehensive data analysis, Pistachio farmers, Super efficiency

"مقاله پژوهشی"

کاربرد تکنیک تحلیل پوششی سوپرکاری (SGDEA) در تعیین کارایی پسته‌کاران شهرستان انار

زینب افولی^۱ و محمدرضا زارع مهرجردی^۲^۱ - کارشناسی ارشد اقتصاد کشاورزی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران، (نویسنده مسوول: zafzali502@yahoo.com)^۲ - استاد اقتصاد کشاورزی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۷/۴

صفحه: ۴۳ تا ۵۰

چکیده مبسوط

مقدمه و هدف: محصول پسته در شهرستان انار از اهمیت بسزایی برخوردار بوده و نقش مهمی در اقتصاد این منطقه دارد. هدف از این مقاله تحلیل کارایی پسته‌کاران این شهرستان با کاربرد تکنیک تحلیل پوششی سوپرکاری می‌باشد.

مواد و روش‌ها: برای انجام مدل‌سازی‌های مربوطه، با تکمیل پرسشنامه از ۲۵۰ پسته کار در سال زراعی ۲۰۲۰-۲۰۱۹ شهرستان انار اطلاعات لازم گردآوری شد و سپس با استفاده از تکنیک تحلیل پوششی سوپرکاری مورد بررسی قرار گرفت.

یافته‌ها: نتایج مطالعه نشان داد که میانگین سطوح کارایی فنی در شهرستان انار با فرض بازده ثابت به مقیاس (CRS) ۰/۵۶ درصد و با فرض بازده متغیر به مقیاس (VRS) ۰/۷۲ درصد می‌باشد. همچنین نتایج حاصل از کارایی مقیاس حاکی از کارایی ۰/۷۴ درصد بود. نتایج حاصل از بازده نسبت به مقیاس نمونه‌ها نیز نشان داد که حدود ۸۳ درصد باغات در حالت بازده نسبت به مقیاس صعودی عمل می‌کنند.

نتیجه‌گیری: بر اساس نتایج حاصله استنباط می‌شود که نحوه مدیریت استفاده از نهاده‌ها در باغات مورد بررسی منجر به عدم کارایی در این زمینه شده و پیشنهاد می‌شود با مدیریت صحیح از طریق آموزش و کلاس‌های ترویجی به کشاورزان و بهره‌برداران، موجبات افزایش کارایی فراهم گردد.

واژه‌های کلیدی: تحلیل فراگیر داده‌ها، پسته کاران، سوپرکاری، شهرستان انار

مقدمه

شاخص‌ها بررسی عملکرد با استفاده از شاخص کارایی است. واژه کارایی در برگرفته مفهومی نسبی است و نسبت مجموعه ستاده به نهاده تعریف می‌شود (Sadat Mouzni & Karbasi, 2009).

در واقع همه کشورهای جهان در پی به‌دست آوردن پیشرفت در زمینه کشاورزی، مخصوصاً در مواردی که گسترش طولی با استفاده از منابع بیشتر با موانع دسترسی مواجه می‌باشند و در تلاشند تا بتوانند با مصرف همان مقدار منابع در دسترس میزان تولید خود را افزایش دهند. در هر نظام تولیدی افزایش کارایی بهره‌برداری از نهاده از اصول اولیه است و بالا بردن کارایی تولید از اهداف اساسی آن می‌باشد (Sabooohi & Mojarad, 2009).

یکی از مهم‌ترین مباحث مطرح در فرآیند توسعه در هر کشوری به‌ویژه کشورهای در حال توسعه همچون ایران استفاده بهینه از عوامل تولید در فرآیند تولید می‌باشد (Kumbhakar et al., 1993). بر اساس گزارشات سازمان کشاورزی، سطح زیر کشت محصول پسته در شهرستان انار ۲۵ هزار هکتار در سال زراعی ۲۰۲۰-۲۰۱۹ می‌باشد (Agricultural jihad statistics, 2020). لذا با توجه به اهمیت تولید محصول پسته، پتانسیل‌ها و استعدادهای موجود در شهرستان انار در خصوص کشت و تولید آن، روش‌های موجود برای افزایش تولید محصول از جمله افزایش منابع اساسی تولید (مثل، زمین، آب و سرمایه) و توسعه فناوری‌های نوین به‌دلیل وجود مشکلات طبیعی و شرایط نامناسب اقتصادی پسته‌کاران، راهکار سودمندی در کوتاه‌مدت به‌نظر نمی‌رسد. با این حال، امکان افزایش تولید درآمد پسته‌کاران با سطح فعلی منابع و فناوری موجود وجود دارد. لذا، در این مطالعه کارایی پسته‌کاران، امکان افزایش تولید و در نتیجه درآمد آنان مورد بررسی قرار گرفت زیرا ارزیابی

کشورهای در حال توسعه، با توجه به محدودیت منابع تولید مواد غذایی و همچنین نیازهای غذایی رو به رشد جوامع بشری، می‌توانند با اندازه‌گیری کارایی بهره‌برداران کشاورزی، میزان شکاف میان تولیدکنندگان را در شرایط یکسان بررسی کرده و به حداقل برسانند. از طرفی کمیابی عوامل تولید، پایه و اساس علم اقتصاد را تشکیل می‌دهد. در زمان‌های مختلف تحت هر شرایط همواره مقادیر محدودی از نهاده‌های تولید، اعم از انسانی و غیرانسانی در دسترس است. بنابراین، تعیین کارایی کشاورزان می‌تواند در تجزیه و تحلیل مجموعه سیاست‌های به‌کار رفته در زمینه کشاورزی بسیار سودمند باشد (Tozer, 2010). کارایی عامل بسیار مهمی در رشد بهره‌وری عوامل تولید کشورها به‌خصوص برای کشورهای در حال توسعه به‌شمار می‌رود. این کشورها از یک طرف با کمبود منابع و فرصت‌های محدود جهت توسعه و پذیرش تکنولوژی بهتر مواجه هستند و از طرف دیگر از تکنولوژی‌های موجود هم به‌طور کارا استفاده نمی‌کنند. به‌طور کلی با توجه به شناخت امکانات و محدودیت‌های موجود در بخش کشاورزی اقتصاد ایران، شاید بتوان گفت که مناسب‌ترین راه‌حل و راهکار برای افزایش تولید و درآمد کشاورزان به‌کارگیری درست و مطلوب عوامل تولید موجود، بهبود کارایی فنی، یا همانا، به‌دست آوردن حداکثر تولید از مجموعه ثابتی از عوامل تولید می‌باشد (Karagiannis & Alexander, 2005).

مطمناً با ارزیابی عملکرد کشاورزی، می‌توان افق جدیدی جهت توسعه کشاورزی در کشور و به‌تبع آن شکوفایی اقتصادی و ایجاد اشتغال و کاهش فشار بر ذخایر ترسیم نمود. شاخص‌های مختلفی برای ارزیابی عملکرد یک مجموعه، سازمان یا واحدهای باغی وجود دارد. یکی از مهم‌ترین این

و ۶۲ درصد کارایی دارند (Sadat Mozni & Karbasi, 2017).

زارع (۲۰۱۴) به بررسی اقتصاد تولید و کارایی انگورکاران شهرستان کاشمر پرداخته است. وی متوسط این کارایی را ۶۱ درصد به دست آورد. همچنین نتایج مطالعه وی نشان داد که سطح زیر کشت، سواد، سابقه کشاورزی و تعداد افراد خانوار در کارایی فنی تأثیر دارند و بیش از ۷۸ درصد اختلاف تولید واحدها نیز ناشی از عوامل مدیریتی و بقیه مربوط به عوامل خارج از کنترل باغداران است (Zare, 2014).

محمدی و بریم‌نژاد (۲۰۰۴) کارایی‌های فنی، اقتصادی، تخصیصی و مقیاس تعاونی‌های تولید دشت قمرود استان قم را با استفاده از دو روش مرز تصادفی و تحلیل پوششی داده‌ها مورد مطالعه قرار داده‌اند. نتایج مطالعه نشان داد که اعضای تعاونی دارای متوسط کارایی فنی بالاتری نسبت به افراد غیر عضو می‌باشند (Mohammadi & Borimnejad, 2004). شفیعی و همکاران (۲۰۰۶) کارایی فنی، تخصیصی و اقتصادی چغندرکاران شهرستان بردسیر را با استفاده از توابع تولید و هزینه مرزی تصادفی به ترتیب ۸۱، ۶۹ و ۵۶ درصد محاسبه نمودند (Shafiee et al., 2006). صبحی و جام‌نیا (۲۰۰۸) در مقاله خود کارایی مزارع موز سیستان و بلوچستان را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج مطالعه آنها نشان داد که میانگین کارایی‌های اقتصادی، تخصیصی، فنی خالص و مقیاس در واحدهای مورد مطالعه به ترتیب ۸۳/۴، ۹۵/۹، ۸۶/۹ و ۹۴/۹ درصد است (Sabouhi & Jamnie, 2008).

صبحی و مجرد (۲۰۰۹) مطالعه‌ای را تحت عنوان بررسی کارایی پنبه‌کاران استان خراسان با استفاده از رهیافت پارامتریک انجام داده‌اند. در این مطالعه به منظور محاسبه کارایی، تابع تولید مرزی تصادفی ترانسلوگ (TSFPF) بر مبنای داده‌های ترکیبی تخمین زده شد. نتایج نشان داد که میزان کارایی فنی نسبت به کارایی مقیاس کمتر و متوسط کارایی فنی و مقیاس پنبه‌کاران به ترتیب ۶۳ و ۸۸ درصد می‌باشد (Sabouhi & Mojarad, 2009).

مولایی و سانی (۲۰۱۴) در برآورد کارایی زیست محیطی بخش کشاورزی با تکنیک تحلیل پوششی داده‌ها به این نتیجه رسیدند که شرایط زیست محیطی به طور معناداری روی کارایی اثرگذار است (Moulai & Thani, 2014). کاراجانیس و الکساندر (۲۰۰۵)، عدم کارایی مقیاس و فنی مزارع تنباکو را در یونان با استفاده از تکنیک پارامتریک مرز تصادفی و برآوردگر حداکثر درست‌نمایی^۱ برای دوره زمانی ۱۹۹۵-۱۹۹۱ بررسی نمودند. بر اساس نتایج، کارایی فنی محاسبه شده پایین‌تر از کارایی مقیاس بود. به علاوه تولید در زیر بهینه تولیدی نسبت به عدم تولید در مقیاس بهینه دارای سهمی عمده در عدم کارایی کل نمونه مورد بررسی دارد. آنان پیشنهاد نمودند که با گسترش میزان تولید مزارع مذکور می‌توانند به سطح مقیاس بهینه اقتصادی دست یافت (Karagiannis & Alexander, 2005). اوسبورن و تروبلود (۲۰۰۶) کارایی اقتصادی مزارع تعاونی غلات روسیه را برای دوره‌ی ۱۹۹۸-۱۹۹۳ با استفاده از دو روش پارامتریک و ناپارامتریک ارزیابی نموده‌اند. نتایج نشان

وضعیت فعلی آنها و لزوم توجه به مسائل کارایی جهت اقتصادی کردن این فعالیت ضروری به نظر می‌رسد.

بررسی‌های انجام شده در این زمینه نشان می‌دهد پس از خاتمه جنگ جهانی دوم، گرایش و توجه عمده‌ای نسبت به مطالعه و بررسی موضوعات مرتبط با کارایی و بهره‌وری، از سوی محققان به وجود آمده است و نیز در این راستا در سال ۱۹۵۷ میلادی مقاله معروف سولو در خصوص این موضوعات و بررسی آنان منتشر گردید. از سال ۱۹۵۷ میلادی به بعد، موضوع کارایی در میان اقتصاددانان به طور جدی مورد بحث و بررسی قرار گرفت و بنیاد روش‌های جدیدی برای مطالعه بهره‌وری و کارایی در سطح خرد، در عمل پایه‌ریزی گردید. به طور کلی دیدگاه‌های جدید در این خصوص معطوف بر دو موضوع ذیل بوده‌اند:

۱- چگونگی تعریف کارایی و بهره‌وری

۲- چگونگی محاسبه و اندازه‌گیری کارایی و بهره‌وری
فرض اصلی در این زمینه این بود که بنگاه‌های تولیدی ممکن است به طور ناکارآ عمل نمایند که این خود اشاره به مفهوم تابع تولید مرزی برای اندازه‌گیری کارایی داشت (Kumbhakar et al., 1993). در زمینه کارایی محصولات کشاورزان می‌توان به مطالعات ذیل اشاره کرد:

ترکمن (۱۹۹۷) کارایی فنی پسته‌کاران شهرستان رفسنجان را با استفاده از روش تابع تولید مرزی تصادفی ۶۳ درصد محاسبه کرد و نتیجه گرفت، افزایش محصول با استفاده صحیح از عوامل محدود تولید به میزان قابل ملاحظه‌ای امکان‌پذیر است (Turkmani, 1997). سیدان (۲۰۱۳) در بررسی عوامل موثر بر عدم کارایی فنی بهره‌برداران سیرکار استان همدان به طور همزمان با استفاده از تابع تولید متعالی و تخمین سیستمی، تابع تولید مرزی و عدم کارایی را برآورد کرده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که متوسط کارایی فنی بهره‌برداران سیرکار ۷۴ درصد است و همچنین اختلاف کارایی فنی بهترین زارع و سایر کشاورزان نشان می‌دهد که پتانسیل افزایش تولید در حدود ۲۵ درصد امکان‌پذیر می‌باشد (Sidan, 2013). مهری (۲۰۱۹) به بررسی کارایی‌های فنی، تخصیصی و اقتصادی مزارع گندم در منطقه سیستان با استفاده از روش‌های مرزی معین و مرزی تصادفی پرداخته است. میانگین کارایی گندمکاران منطقه از دو روش حداقل مربعات معمولی و حداکثر درست‌نمایی به ترتیب ۰/۵ و ۰/۶۲ درصد و میانگین کارایی تخصیصی و اقتصادی به ترتیب ۰/۶۳ و ۰/۳۸ درصد برآورد شد، همچنین اختلاف معناداری بین میانگین کارایی فنی بدست آمده از دو الگو مختلف برقرار می‌باشد، ولی با این حال رابطه مستقیمی بین آنها برای هر مزرعه از الگوی مورد استفاده وجود دارد (Mehri, 2019). سادات مودنی و کرباسی (۲۰۱۷) انواع کارایی فنی، تخصیصی، اقتصادی، مدیریتی و کارایی مقیاس را برای پسته کاران شهرستان زرنند که در دو دشت زرنند و سیریز تمرکز یافته بودند را با استفاده از روش تحلیل فراگیر داده‌ها اندازه‌گیری کرده‌اند. نتایج بررسی کارایی فنی نشان داد که دشت‌های زرنند و سیریز به ترتیب، به طور متوسط حدود ۵۲

¹ Maximum Likelihood (ML)

(۱) et al., 1978). در این مدل الگوی CRS به صورت رابطه

$$\text{بیان می شود: } MIN_{\theta, \lambda}$$

$$\begin{aligned} s.t. \quad & -y_i + Y\lambda \geq 0 \\ & \theta x_i - X\lambda \geq 0 \\ & \lambda \geq 0 \end{aligned} \quad (1)$$

در رابطه (۱)، θ یک عدد است، λ بردار $N \times 1$ مقدار ثابت، x_i بردار ستونی نهاده‌ها برای بنگاه λ ام، y_i بردار ستونی ستاده‌ها برای بنگاه λ ام، X ماتریس $K \times N$ نهاده‌ها، Y ماتریس $M \times N$ ستاده‌ها، K تعداد نهاده‌ها، M تعداد ستاده‌ها و N تعداد بنگاه‌ها را نشان می‌دهد. مقدار θ میزان کارایی فنی بنگاه λ ام را نشان می‌دهد که کمتر یا مساوی با یک می‌باشد. مقدار یک نمایانگر بنگاه با کارایی فنی کامل است. مسئله برنامه‌ریزی خطی فوق باید برای هر بنگاه N مرتبه در نمونه حل شود. نظر به اینکه در روش ناپارامتریک تحلیل پوششی داده‌ها ممکن است به دلیل قسمت موازی مرز کارایی با محورها با مشکل مواجه شود، به دلیل اینکه اگر یک بنگاه بعد از اصلاح کارایی روی قسمت موازی مرز کارا با محورها قرار گیرد باز هم امکان کاهش نهاده‌ها بدون کاهش تولید (اگر تحلیل نهاده‌گرا باشد) وجود داشته که در اصطلاح مازاد نهاده‌ها^۱ گفته می‌شود. تفسیر مشابهی نیز می‌توان برای تحلیل محصول گرا ارائه داد ولی در این حالت با وجود کارایی باز هم می‌توان مقدار محصول را افزایش داد در اصطلاح کمبود ستاده گفته می‌شود. مسئله مازاد نهاده برای بنگاه λ ام با در نظر گرفتن شرط $\theta x_i - X\lambda = 0$ برطرف می‌شود و مقدار مازاد برابر با صفر خواهد شد، همچنین کمبود محصول با در نظر گرفتن قید $Y\lambda - y_i = 0$ مساوی با صفر در نظر گرفته می‌شود، که این فروض در رابطه (۱) تأمین شده‌اند و نیازی برای اصلاح مدل وجود ندارد (Coelli et al., 2002; 2007; Cooper et al., 2007).

مدل بازده متغیر نسبت به مقیاس^۲

فرض مدل بازده ثابت نسبت به مقیاس تنها زمانی مناسب است که همه بنگاه‌ها در مقیاس بهینه عمل نمایند، اما عواملی همچون رقابت ناقص، محدودیت منابع مالی و غیره باعث می‌شوند که یک بنگاه نتواند در مقیاس بهینه عمل کند. بنابراین بانکر و همکاران (۱۹۸۴) مدل CRS را جهت اندازه‌گیری بازده اندازه‌گیری کارایی فنی با استفاده از مدل CRS زمانی که همه بنگاه‌ها در مقیاس بهینه عمل نمی‌کنند به دلیل کارایی مقیاس با اشکال مواجه می‌باشند و کارایی فنی به دست آمده از این طریق خالص نبوده و با کارایی مقیاس همراه است (Banker et al., 1984). لذا برای تفکیک کارایی فنی از کارایی مقیاس از مدل VRS جهت اندازه‌گیری کارایی فنی خالص استفاده می‌شود. مدل VRS با اضافه کردن قید $\sum \lambda = 1$ به مدل CRS، بازده متغیر نسبت به مقیاس (VRS) بسط دادند (Coelli et al., 2002; Cooper et al., 2007). در رابطه (۲)، $N \times 1$ از عدد یک می‌باشد (Coelli et al., 2002).

داد که کارایی اقتصادی در طول دوره مذکور سیر نزولی داشته است و این روند به دلیل کاهش در کارایی فنی و تخصیصی بوده است (Osborne & Trueblood, 2006). توزر (۲۰۱۰) کارایی گندم کاران در منطقه‌ای استرالیای غربی را با بکارگیری روش تحلیل مرزی تصادفی و با استفاده از داده‌های سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۰۷ بررسی نموده است. نتایج نشان داد که عدم کارایی در تولید گندم منطقه، از ۱۸ درصد در سال ۲۰۰۴ به ۲۹ درصد در سال ۲۰۰۷ افزایش یافته است. از این رو برنامه‌های هدفمند دولت در جهت بهبود بهره‌وری موفق نبوده است (Tozer, 2010).

لذا با توجه به مطالعات انجام شده مشخص می‌شود که پرداختن به موضوع کارایی و بررسی آن در سال‌های اخیر نیز مورد توجه بسیاری از محققین و پژوهشگران بوده است و با توجه به اینکه مناسب‌ترین راه حل برای افزایش تولید و درآمد کشاورزان در کوتاه‌مدت، بهبود کارایی می‌باشد. لذا مهمترین هدف تحقیق حاضر شامل تعیین میزان کارایی پسته کاران شهرستان انار تحت تکنیک سوپرکارایی کمی می‌باشد.

مواد و روش‌ها

در این تحقیق جهت تحلیل کارایی واحدهای تولید کشاورزی از روش تحلیل پوششی داده‌ها استفاده گردید که به شرح ذیل می‌باشد.

روش تحلیل پوششی داده‌ها (DEA)

روش تحلیل پوششی داده‌ها، از داده‌های نهاده و محصول هر واحد تولیدی برای ساخت یک مرز تولید ناپارامتریک استفاده می‌نماید، مزیت روش برنامه‌ریزی خطی، عدم نیاز به مشخص شدن فرم تابع است، مدل‌های تحلیل پوششی داده‌ها می‌توانند محصول گرا یا نهاده‌گرا باشند. در مدل‌های محصول گرا هدف حداکثر کردن تولید با توجه به مقدار معین نهاده‌ها می‌باشد اما، در روش نهاده‌گرا هدف استفاده کمینه نهاده با توجه به یک سطح معین محصول است در این روش واحدها با یک سطح استاندارد از قبل تعیین شده یا تابعی معلوم و مشخص مقایسه نمی‌شوند، بلکه ملاک ارزیابی عملکرد واحدهای تصمیم‌گیرنده‌ای است که در شرایط یکسان، فعالیت‌های مشابهی انجام می‌دهند. در این روش به جای تعیین تابع تولید مرزی، عملکرد بنگاه‌هایی که بالاترین نسبت ستانده به نهاده را داشته باشند، به عنوان مرز کارایی در نظر گرفته می‌شود. در چنین حالتی تمامی واحدهای مشاهده شده بر روی زیر مرز پوششی قرار می‌گیرند. بنابراین، کارایی هر واحد تولیدی نسبت به کارایی‌های همه واحدهای تولیدی در نمونه مورد سنجش قرار می‌گیرد. بنابراین، کارایی نسبی بنگاه‌های مورد مطالعه، نتیجه مقایسه بنگاه‌های مورد مطالعه با یکدیگر است. سطح پوششی داده‌ها (هم محصول گرا و هم نهاده‌گرا) می‌تواند بازده ثابت به مقیاس یا بازده متغیر نسبت به مقیاس را داشته باشد (Bjurek et al., 1990).

مدل بازده ثابت نسبت به مقیاس

مدل بازده ثابت نسبت به مقیاس یک مدل نهاده‌گرا می‌باشد که توسط چارنز و همکاران (۱۹۷۸) پیشنهاد گردید (Charnes

^۲ Variable Return to Scale

^۱ Input Slack

یک باشد بر آن وارد می‌شود. یکی از مشکلات این روش عدم توانایی رتبه‌بندی کامل بود. به عبارت دیگر این روش تنها می‌توانست واحدهای ناکارا را رتبه‌بندی کند و واحدهای مرزی با توجه به کارایی یکسان واحد مشابه هم ارزیابی می‌شدند. این موضوع تا سال ۱۹۹۳ ادامه داشت تا این که اندرسون و پیترسون با حذف محدودیت کارایی کمتر یا مساوی یک برای هر واحد، توانستند رتبه‌بندی تمام واحدهای موجود را انجام دهند (Andersen & Petersen, 1993). در واقع این روش بدین گونه عمل می‌کرد که واحدهایی که ناکارا بودند مشابه روش پایه، رتبه‌بندی می‌شدند اما واحدهای کارا می‌توانستند کارایی بیشتر از یک داشته باشند، بنابراین رتبه‌بندی واحدهای کارا نیز انجام می‌شد.

لذا اگر برای هر یک از I واحد نمونه، N داده و M ستاده در نظر بگیریم. بردار x_i و q_i به ترتیب میزان ورودی و خروجی را برای واحد i ام را نشان می‌دهد. $N \times I$ (X) ماتریس ورودی و $M \times I$ (Q) ماتریس خروجی تمام واحدها است. می‌توان نسبت تمام خروجی‌ها بر روی تمام ورودی‌ها اندازه‌گیری کرد. این مقدار نشان‌دهنده سطح بهره‌وری کل است:

$$T = Uq_i / Vx_i \quad (5)$$

به طوری که بردار U شامل وزن‌های خروجی‌ها و بردار V شامل وزن‌های ورودی‌ها است. یک واحد تصمیم‌گیرنده (DMU^2) می‌تواند، بیشینه کردن مقدار بالا را به عنوان یک هدف در نظر بگیرد (رابطه ۶).

$$\begin{aligned} &Max Uq_i / Vx_i \\ &S.t.: \\ &Uq_j / Vx_j \leq 1, j = 1, 2, \dots, I, \\ &U, V \geq 0 \end{aligned} \quad (6)$$

مجموعه محدودیت‌های اول بیان می‌کند بیشینه میزان کارایی هر بنگاه برابر یک است و محدودیت دوم نشان می‌دهد میزان داده یا ستاده نمی‌تواند منفی باشد. بیشینه بهره‌وری در گرو تعیین مقادیر بهینه این وزن‌ها می‌باشد. علاوه بر این معادله بالا بی‌شمار جواب دارد (هر ضریب یکسان مثبتی از مقادیر بهینه جزو جواب‌ها است). همچنین این مدل غیرخطی و غیرکوژ است. حل این مشکلات در سال ۱۹۷۸ با کمک روش تحلیل فراگیر با نرمال کردن مخرج تابع هدف امکان‌پذیر شد (رابطه ۷) (Banker et al., 1984).

$$\begin{aligned} &Max \quad mq_i \\ &S.t.: \\ &ux_i = 1 \\ &mq_j - x_j \leq 0, \quad j = 1, 2, \dots, I \\ &mq_i \geq 0 \end{aligned} \quad (7)$$

نهایتاً مدل را به شکل رابطه (۸) نیز می‌توان نوشت:

$$MIN_{\theta, \lambda} \theta$$

$$\begin{aligned} s.t. \quad &-y_i + Y\lambda \geq 0 \\ &\theta x_i - X\lambda \geq 0 \\ &N\lambda = 1 \\ &\lambda \geq 0 \end{aligned} \quad (2)$$

اگر بین مقادیر کارایی فنی بنگاهی از دو روش CRS و VRS اختلاف وجود داشته باشد نشان دهنده این است که عدم کارایی مقیاس وجود دارد و مقدار عدم کارایی مقیاس اختلاف بین کارایی فنی از دو روش CRS و VRS می‌باشد (Coelli et al., 2002). لذا کارایی مقیاس از رابطه (۳) به دست می‌آید:

$$SE = \frac{TE_{CRS}}{TR_{VRS}} \quad (3)$$

TE_{CRS} : کارایی فنی برآورد شده از مدل بازده ثابت نسبت به مقیاس.

TE_{VRS} : کارایی فنی برآورد شده از مدل بازده متغیر نسبت به مقیاس.

مدل غیر افزایشی نسبت به مقیاس (NIRS)

با وجود کارایی مقیاس از مدل‌های فوق نمی‌توان پی برد که بنگاه مورد نظر دارای بازده نسبت به مقیاس ثابت، افزایش و یا کاهش است. این مشکل با اجرای مدل غیر افزایشی نسبت به مقیاس (رابطه ۴) حل می‌شود.

$$MIN_{\theta, \lambda} \theta$$

$$\begin{aligned} s.t. \quad &-y_i + Y\lambda \geq 0 \\ &\theta x_i - X\lambda \geq 0 \\ &N\lambda \leq 1 \\ &\lambda \geq 0 \end{aligned} \quad (4)$$

مدل NIRS با اصلاح مدل VRS از طریق جانشین کردن محدودیت $N\lambda \geq 1$ با $N\lambda = 1$ در رابطه (۴) به دست می‌آید. تعیین نوع عدم کارایی نسبت به مقیاس (افزایش یا کاهش) برای هر بنگاهی از طریق مقایسه مقادیر کارایی فنی از دو روش NIRS و VRS صورت می‌گیرد. اگر مقادیر کارایی فنی به دست آمده از دو مدل مذکور مساوی نباشد بازده نسبت به مقیاس افزایشی بنگاه تایید می‌شود و اگر مقادیر کارایی فنی به دست آمده از دو مدل مساوی نباشند بنگاه دارای بازده نسبت به مقیاس کاهش می‌باشد (Coelli et al., 2002; Cooper et al., 2007).

روش غیرفراسنجشی سوپر کارایی

روش غیرفراسنجشی محاسبه کارایی به روش برنامه‌ریزی خطی نیز مشهور است که برای اولین بار در سال ۱۹۷۸ توسط رودس مطرح شد (Rhodes, 1978) و در همان سال به معرفی روش تحلیل فراگیر داده‌ها (CCR^1) منجر گردید (Charnes et al., 1978). این روش بر مبنای تعریف اساسی بهره‌وری بنا نهاده شده است که در آن نسبت مجموع ستاده‌ها به مجموع نهاده‌ها بیشینه می‌شود و محدودیت‌هایی از جمله این که مقدار کارایی هیچ‌یک از واحدهای تحت بررسی نمی‌تواند بیشتر از

² Decision Making Unit

¹Charnes, Cooper & Rhodes (CCR)

پرسشنامه‌ها تکمیل گردید. جامعه آماری مورد مطالعه با استفاده از فرمول کوکران (۱۹۷۷) به شرح زیر انتخاب شد (رابطه ۹):

$$n = \frac{\frac{Z^2 S^2}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{Z^2 S^2}{d^2} - 1 \right)} \quad (9)$$

در رابطه ۹، متغیر N: حجم جامعه آماری، n: حجم نمونه، Z: مقدار متغیر نرمال استاندارد (Z) در سطح اطمینان ۹۵ درصد برابر ۱/۹۶ می‌باشد، S²: واریانس نمونه، d: مقدار اشتباه مجاز که برابر ۰/۰۷ میانگین در نظر گرفته شد.

نتایج و بحث

در مرحله اول عملکرد تولیدکنندگان انار را با استفاده از شاخص کارایی و به‌کارگیری مدل‌های پایه تحلیل فراگیر داده‌ها که شامل مدل‌های با فرض بازده ثابت به مقیاس و بازده متغیر به مقیاس برآورد شد و سپس کارایی مقیاس به‌طور جداگانه محاسبه گردید. در نهایت از تکنیک تحلیل پوششی سوپرکارایی استفاده شد. در حل تمام این مدل‌ها از رویکرد نهاده‌گرا (Input-Oriented) استفاده گردید. بدین مفهوم که کارایی فنی باغات انار با توجه به ثابت گرفتن میزان انار و کاهش نسبی در سطح مورد استفاده نهاده‌ها به‌دست آمد. نتایج به‌دست آمده از روش DEA مورد بحث قرار گرفته است. همچنین به‌منظور اطمینان از ناریب بودن نمرات کارایی در این روش، با نرمال‌سازی و حذف برخی از مشاهدات پرت اقدام به محاسبه مجدد نمرات کارایی شد که نتایج به‌دست آمده اختلاف اندکی را نشان داد و نتایج اولیه به‌عنوان نتایج ارجح ارائه شد. در جدول (۱) نتایج بازده نسبت به مقیاس باغات نشان داده شده است.

$$\begin{aligned} \min e - q \sum_i S_i^- + S_r^+ S_r^+ u = D_{ot}(x_{ot}, y_{ot}) \\ \text{S.t. :} \\ S_j^n l_j y_{rj} - S_r^+ = y_{rp}, r = 1, \dots, 1/4, S \\ S_j^n l_j x_{ij} + S_i^- = q X_{ip}, i = 1, \dots, 1/4, m \\ l_j^{-3} \leq 0, j = 1, \dots, 1/4, n \\ S_i^-, S_r^+ \leq 0, r = 1, \dots, 1/4, s, i = 1, \dots, 1/4, m \end{aligned} \quad (8)$$

به‌طوری‌که D_{ot}(x_{ot}, y_{ot}) تابع مسافت (فاصله بین واحد تا مرز کارا)، S⁻ متغیر کمبود متناظر با ورودی و S⁺ متغیر کمبود متناظر با خروجی است که جهت تبدیل محدودیت‌های نامساوی به مساوی به مدل اضافه شده‌اند. λ شامل اعداد ثابتی است که وزن‌های مجموعه مرجع را نشان می‌دهد. برای رفع مشکل صفر بودن وزن‌ها نیز از عدد غیر ارشمیدوسی (ε) استفاده شده است، به‌طوری‌که به‌عنوان یک کران پایین برای وزن‌های ورودی و خروجی مانع از صفر شدن آن‌ها می‌شود. همان‌طور که از مدل استنباط می‌شود، فرض بازده ثابت به مقیاس برای واحدها در نظر گرفته شده است به این معنا می‌باشد که با افزایش ورودی به یک نسبت خروجی نیز به‌همان نسبت تغییر می‌کند. این شرایط به این معنا است که هریک از واحدهای تصمیم‌گیرنده (DMU)^۱ می‌توانند میزان نهاده‌ها را بدون محدودیت تغییر دهند. بنکر و همکاران در سال ۱۹۸۴ مدل CCR را گسترش دادند (BCC)^۲ و با افزودن فرض $\sum_j \lambda_j = 1$ (Chen, 2005).

در این مطالعه، جامعه آماری شامل پسته‌کاران شهرستان انار بوده است. جهت جمع‌آوری اطلاعات از پرسش‌نامه استفاده شد و داده‌های مورد نیاز برای ارزیابی کارایی تولید پسته‌کاران از کل جامعه آماری سال ۲۰۲۰ به‌دست آمد. به استناد روابط و فرمول‌های نمونه‌گیری در نهایت ۲۵۰ نمونه مربوط به شهرستان انار انتخاب شد و از طریق مصاحبه با آنها

جدول ۱- خلاصه نتایج بازده نسبت به مقیاس نمونه‌ها در شهرستان انار

Table 1. Summary of return to scale of the samples in Anar city

انواع بازده نسبت به مقیاس	درصد%
Return to scale	
بازده ثابت نسبت به مقیاس	9.56
Constant return to scale	
بازده نزولی نسبت به مقیاس	7.11
Increasing return to scale	
بازده صعودی نسبت به مقیاس	83.33
Decreasing return to scale	

Source: Research findings

ماخذ: یافته‌های تحقیق

اقتصادی این کار این است که در حالت بازده فزاینده نسبت به مقیاس، نسبت افزایش در محصول بیشتر از افزایش در نهاده‌ها است و با فرض ثابت بودن قیمت تمامی عوامل تولید، این امر باعث حرکت بر روی منحنی هزینه متوسط خواهد شد یعنی پس از تعدیل تمامی نهاده‌ها، هزینه واحد تولید می‌تواند به وسیله افزایش اندازه واحد تولیدی کاهش یابد. در جدول (۲) نتایج بدست آمده از مدل تحلیل پوششی داده‌ها نشان داده شده است.

با توجه به جدول (۱) ملاحظه می‌شود که در شهرستان انار حدود ۸۳ درصد باغات در حالت بازده نسبت به مقیاس صعودی عمل می‌کنند. همچنین حدود ۷ درصد از باغات در حالت بازده نسبت به مقیاس نزولی عمل کرده‌اند. بنابراین باغاتی که در شرایط بازده فزاینده نسبت به مقیاس (IRS) فعالیت می‌کنند، باید سطح تولید خود را افزایش دهند. به عبارتی دیگر، پس از تعدیل بهینه تمامی نهاده‌ها، هزینه متوسط هر واحد تولید می‌تواند به وسیله افزایش اندازه بنگاه کاهش یابد. منطق

² Banker, Charnes & Cooper (BCC)

¹ Decision Making Unit (DMU)

جدول ۲- خلاصه نتایج میزان انواع کارایی مقیاس نمونه‌ها در شهرستان انار

Table 2. Summary of the results of the types of sample scale efficiency in Anar city

بیشینه Max	کمینه Min	انحراف Standard Deviation	میانگین Mean	
1	0.05	0.22	0.56	کارایی فنی با بازده ثابت نسبت به مقیاس (CRS)
1	0.18	0.27	0.72	Technical Efficiency with Constant return to scale (CRS)
1	0.07	0.31	0.74	کارایی فنی با بازده متغیر نسبت به مقیاس (VRS)
				Technical Efficiency with Variable return to scale (VRS)
				کارایی مقیاس (Scale)
				Scale Efficiency

(Source: Research findings)

ماخذ: یافته‌های تحقیق

همچنین با حذف عدم کارایی مقیاس، کارایی فنی باغات در شهرستان انار می‌تواند از ۰/۵۶ به ۰/۷۲ افزایش یابد. در جدول (۳) نتایج حاصل از مدل سوپر کارایی نشان داده شده است.

با توجه به نتایج جدول (۱) ملاحظه می‌شود باغات نمونه از لحاظ کارایی فنی مقیاس پتانسیل کاهش ۴۴ درصد در مقدار نهاده‌ها را دارد. به عبارتی می‌توان نهاده‌های مورد استفاده را بدون کاهش در تولید محصول تا حد زیادی کاهش دهند.

جدول ۳- رتبه‌بندی بخشی از باغات پسته شهرستان انار با استفاده از رهیافت سوپر کارایی

Table 3. Ranking of a part of the pistachio orchards of Anar city using the super efficiency technique

Super efficiency	Rank	Super efficiency	Rank
5.88	1	1.23	21
5.35	2	1.2	22
4.85	3	1.18	23
4.65	4	0.87	24
3.82	5	0.82	25
2.78	6	0.81	26
2.65	7	0.80	27
2.33	8	0.79	28
1.96	9	0.78	29
1.93	10	0.65	30
1.93	11	0.35	31
1.86	12	0.32	32
1.8	13	0.3	33
1.79	14	0.28	34
1.65	15	0.25	35
1.64	16	0.23	36
1.55	17	0.2	37
1.45	18	0.1	38
1.33	19	0.08	39
1.25	20	0.05	40

با توجه به میانگین کارایی مقیاس بالا در باغات و مقایسه آن با میزان کارایی فنی می‌توان به این نتیجه رسید که یکی از علل ناکارایی باغات پسته تفاوت در نحوه مدیریت استفاده از نهاده‌ها است. از این رو پیشنهاد می‌شود با مدیریت صحیح نهاده‌های مورد استفاده در فرآیند پسته از میزان ناکارایی کاسته شود.

با توجه به نتایج کارایی مقیاس نمونه‌ها، حذف عدم کارایی مقیاس به این صورت می‌تواند مورد توجه قرار گیرد که واحدهایی که دارای بازده نزولی نسبت به مقیاس هستند از افزودن نهاده‌های تولید به فرآیند تولید اجتناب کرده و واحدهایی که بازده نسبت به مقیاس افزایشی دارند می‌توانند با اضافه کردن نهاده‌ها تولید را افزایش دهند و از این راه باعث بهبود و افزایش کارایی مقیاس شوند. از طرفی پشتیبانی دولت در آموزش منظم سازمان‌یافته کشاورزان و برگزاری کلاس ترویجی در جهت افزایش آگاهی و بالابردن کارایی می‌تواند بسیار مفید واقع شود.

دامنه سطوح کارایی در این مدل بین ۰/۵۰ تا ۵/۸۸ برآورد شد این میزان نشان‌دهنده تفاوت بسیار زیاد دامنه سطوح کارایی در بین باغات انار تحت نمونه مورد بررسی در شهرستان انار است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در این پژوهش سعی گردید که عملکرد تولیدکنندگان پسته شهرستان انار ارزیابی شود. در این راستا کارایی فنی با استفاده از مدل‌های تحلیل فراگیر داده‌ها با فرض بازده ثابت نسبت به مقیاس (CRS) و بازده متغیر نسبت به مقیاس (VRS) محاسبه شد. همچنین کارایی مقیاس باغات و نوع بازده به مقیاس آن‌ها مشخص گردید. علاوه بر آن با استفاده از مدل تحلیل پوششی فراکارایی باغات نمونه رتبه‌بندی شدند. در ادامه عملکرد تولیدکنندگان پسته با استفاده از روش پایه تحلیل فراگیر با نتایج تکنیک تحلیل فراگیر سوپر کارایی مقایسه شد.

منابع

- Andersen, P., & Petersen, N. C. (1993). A procedure for ranking efficient units in data envelopment analysis. *management science*, *Management Science*, 39(10), 1261–1264.
- Banker, R. D., Charnes, A., & Cooper, W. (1984). Some models for estimating technical and scale inefficiencies in data envelopment analysis. *Management Science*, 30(9), 1078–1092.
- Bjurek, H., Hjalmarsson, L. H., Forsund Finn, R. (1990). Deterministic parametric and nonparametric estimation of efficiency in service production: A comparison. *Journal of Econometrics*, 46(1-2), 213–227.

- Charnes, A., Cooper, W.W., & Rhodes, E. (1978). Measuring the efficiency of decision making units. *European Journal of Operational Research*, 2(6), 429-444.
- Chen, Y. (2005). Measuring super-efficiency in DEA in the presence of infeasibility. *European Journal of Operational Research*, 161(2), 545-551.
- Coelli, T., Prasada Rao, D.S., & Battese, G.E. (2002). An introduction to efficiency and productivity analysis. *Kluwer Academic Publisher U.S.A.*
- Cooper, W.W., Seiford, L.M., & Tone, K. (2007). Data envelopment analysis a comprehensive text with models, applications, references and DEA-Solver software. *Springer New York, NY.*
- Karagiannis, G., & Alexander, S. (2005). Measuring and explaining scale efficiency with the parametric approach: the case of Greek tobacco growers. *Agricultural Economics*, 33(3), 441-451.
- Kumbhakar, S. C., Ghosh, S., & McGuckin, J. T. (1991). A generalized production frontier approach for estimating determinants of inefficiency in U.S. Dairy farms. *Journal of Business & Economic Statistics*, 9(3), 279-286.
- Mehri, M. (2019). Investigating the efficiency of wheat farmers in Sistan region. Master thesis in Agricultural Economics, (Master Thesis). University of Sistan and Baluchistan.
- Mohammadi, H., & Borimnejad, V. (2004). Study of technical, economic, allocative and scale efficiencies in production cooperatives using two random frontier methods and comprehensive data analysis: a case study of Qomroud plain, Qom province. *5th Agricultural Economics Conference Iran.*
- Moulai, M., & Thani, F. (2014). Assessment of the environmental efficiency of the agricultural sector. *Agricultural Science and Sustainable Production Journal*, 2(2), 92-101.
- Osborne, S., & Trueblood, M.A. (2006). An examination of economic efficiency of Russian crop production in the reform period. *Journal of Agricultural Economics*, 34(1), 25-38.
- Rhodes, E. (1978). Data envelopment analysis and approaches for measuring the efficiency of decision-making units with an application to program follow-through in united states education. (Unpublished Ph.D. Thesis). Carnegie Melon University.
- Sabooohi, M., & Mojarad, E. (2009). A survey of efficiency in Khorasan province cotton farms through parametric approach. *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 40(2), 27-35.
- Sadat Mozni, S., & Karbasi, A. (2017). Measurement of types of efficiency using comprehensive data analysis method: a case study of pistachio farmers in Zarand city. *Agricultural Economics and Development*, 61, 1-16.
- Shafie, L., Javaheri, M., & Pourjopary, Z. (2007). Determining the technical, allocative and economic efficiency of beet growers in Bardsir city. *Ghandarqand Magazine*, 22(2), 109-121.
- Sidan, S. (2013). Investigating factors affecting the technical inefficiency of work process operators: a case study in Hamadan province. *Research and Construction*, 64.
- Sobhani, M. & Jamnia, A.B. (2007). Determining the efficiency of banana farms in Sistan and Baluchistan Province. *Journal of Economics and Agriculture*, 2(2), 135-146.
- Statistics and information technology office of the ministry of agricultural Jihad. (2013). Agricultural statistics of garden crops for the 2013 crop year. Retrieved from Ministry of Agricultural Jihad, Vice President of Planning and Economic, Tehran.
- Tozer, P.R. (2010). Measuring the efficiency of wheat production of western Australian Growers. Paper presented at the 54th annual meeting of the Australian agricultural and resources economics society, Adelaide, SA, Australia.
- Turkmani, J. (1997). Investigating the status of pistachio production and export in Iran and the world and determining the technical efficiency of pistachio farmers using the stochastic frontier production function. *Agricultural Economics and Development*, 20, 159-180.
- Zare, S. (2014). Economics of production and efficiency of grape growers in Khorasan province, case study of Kashmer city. *Agricultural Economics and Development*, 13, 279-306.